

співробітництво; 4) національне законодавство.

2. Європейський Союз здійснює фінансову підтримку транскордонного співробітництва шляхом використання ряду ініціатив, програм та проектів, а саме: INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, CADSES. MEDA, CARDS, LACE. Україна користується з допомоги за програмами TACIS CBC та CADSES.

3. Систему фінансування ТКС забезпечили безпосередні інституції ТКС – єврорегіони, фінансування яких здійснюється незалежно всіма членами єврорегіонів. Всі єврорегіональні партнери акумулюють кошти на незалежних рахунках національних асоціацій. Кошти на діяльність єврорегіонів та реалізацію проектів надходять з наступних джерел: з членських внесків; дотацій; дарів; інших фінансових джерел, включаючи вітчизняні фонди підтримки та фонди ЄС. З членських внесків кошти йдуть на утримання структур єврорегіону, національних секретаріатів, а також, частково, на оплату робочих груп. Проте, основними джерелами фінансування є кошти структурних фондів та ініціатив ЄС.

4. Фінансову підтримку за напрямом сприяння розвитку транскордонного співробітництва передусім отримують проекти щодо розбудови комунікаційної інфраструктури, охорони довкілля, інституційного розвитку та формування громадянського суспільства. Україна та Львівщина зокрема, мають всі шанси отримати значно більшу фінансову допомогу при відповідній організації підготовки заявок у міжнародні фінансові структури.

5. Не значні кошти, що виділяються з обласного бюджету для підтримки малого підприємництва доцільно використати на оплату фахівців консалтингових фірм за допомогу підприємцям Львівщини у підготовці заявок у різноманітні фонди. У даний час такої допомоги майже немає, бо така послуга коштує досить дорого для підприємців малого бізнесу.

6. Доцільно ширше впроваджувати у практику розбудови інфраструктури та суспільно значимих проектів моделі приватно-державного партнерства. Для цього передусім потрібно забезпечити відповідними науково-методичними розробками щодо застосування цих моделей у господарстві території місцеві органи влади. Не менш важливим є підбір кваліфікованих кадрів для управління територією, зокрема з можливістю використання транскордонного співробітництва.

РОЗДІЛ 4 МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

4.1. Концепція транскордонного регіону як територіальної суспільної системи

На сучасному етапі розвитку регіоналістики та регіональної економіки найбільше розповсюдження отримали чотири парадигми дослідження регіону: регіон як квазідержава, регіон як квазікорпорація, підхід до регіону як до ринку, підхід до регіону як до соціуму [34, С. 45].

Регіон як квазідержава – відносно відокремлена підсистема держави і національної економіки (процеси децентралізації і централізації взаємодія центр-регіон тощо).

Регіон як квазікорпорація – є великий суб'єкт власності (регіональний та муніципальний) і економічної діяльності. У цьому випадку регіони стають учасниками конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталу (захист торгової марки місцевих продуктів, інвестиційний рейтинг). Регіон як економічний суб'єкт взаємодіє з національними та транснаціональними корпораціями. Регіони володіють значними ресурсами для саморозвитку. (Розширення економічної самостійності регіонів).

Підхід до регіону як до ринку, що має визначені межі (ареал), акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності (регіональне ринковедення) особливості регіональних ринків.

Вказані парадигми включають проблему співвідношення ринкового саморегулювання, державного регулювання і соціального контролю.

Підхід до регіону як до соціуму (сукупності людей, що проживають на спільній території) – на перший план висуваються вимоги відтворення соціального життя (населення і трудових ресурсів, освіти, охорони здоров'я, культура, довкілля) і розвиток системи розселення.

Інші спеціалізовані підходи: регіон як підсистема інформаційного суспільства, регіон як безпосередній учасник глобалізації і інтеграції економіки.

Фактично, всі ці підходи можна використати для дослідження транскордонного регіону як бази транскордонного співробітництва.

Розглянемо методологічну схему дослідження транскордонного регіону як багатофункціонального та багатоаспектного специфічного виду територіального утворення, розроблену нами на основі узагальненої схеми дослідження територіальної суспільної системи (адміністративного регіону) [218].

Основні характеристики транскордонного регіону включають: I. Основні системні аспекти регіону; II. Підсистеми регіону; III. Процеси та стадії формування і розвитку регіону (рис.4.1.А).

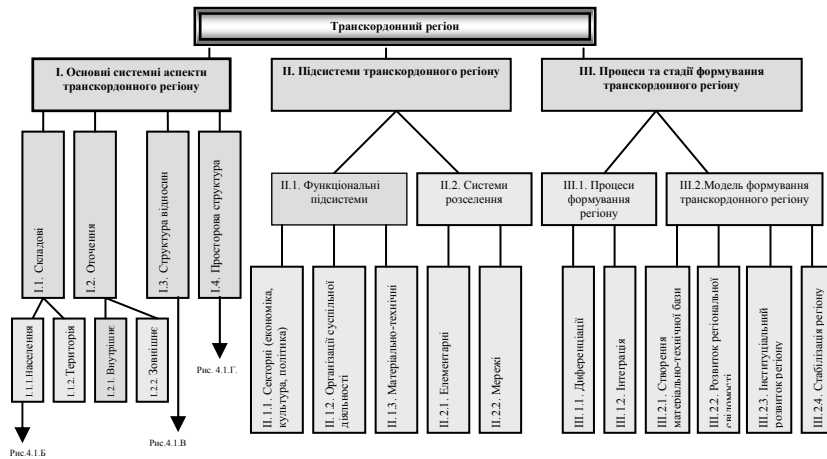

Рис. 4.1.А. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (I-III рівні)

I. Основні системні аспекти регіону щонайменше характеризуються **складом; оточенням; структурою відносин** (зв'язків).

1.1. Основними складовими транскордонного регіону є його **населення та територія**, які формуються з національних частин та спільних. Ця особливість оцінки транскордонного регіону обумовлена приналежністю його частин до різних країн, проте, для виявлення та вирішення спільних проблем, крім порівняльної статистики, необхідно володіти узагальненими даними. Такий підхід стосується всіх характеристик, наведених нижче, якщо не обумовлюється інше.

Населення виступає у трьох вимірах (рис.4.1.Б): 1) демографічному, 2) екологічному, 3) соціальному.

1) *Демографічний вимір.*

Оцінка: демографічна структура, природний приріст та міграція, зокрема прикордонна; етнічна структура. Істотними характеристиками населення є робоча сила, її кількість та кваліфікація.

2) *Екологічний.*

Населення є елементом екологічної системи. Населення і природне середовище (довкілля), тобто територіально виділений пласт матеріальної основи, природної та штучної, який є предметом впливу населення і сам впливає на населення. Цей вимір особливо важливий у транскордонному регіоні, бо пов'язаний з взаємними впливами довкілля, у тому числі через кордон, що не залежать від волі людини, та спільними природними ресурсами, передусім водними.

3) *Соціальний.*

У соціальному вимірі населення оцінюється з позицій його активності та діяльності. Активність проявляється у чотирьох площинах: поведінковій, функціональній, нормативно-інституціональній та ідеологічній.

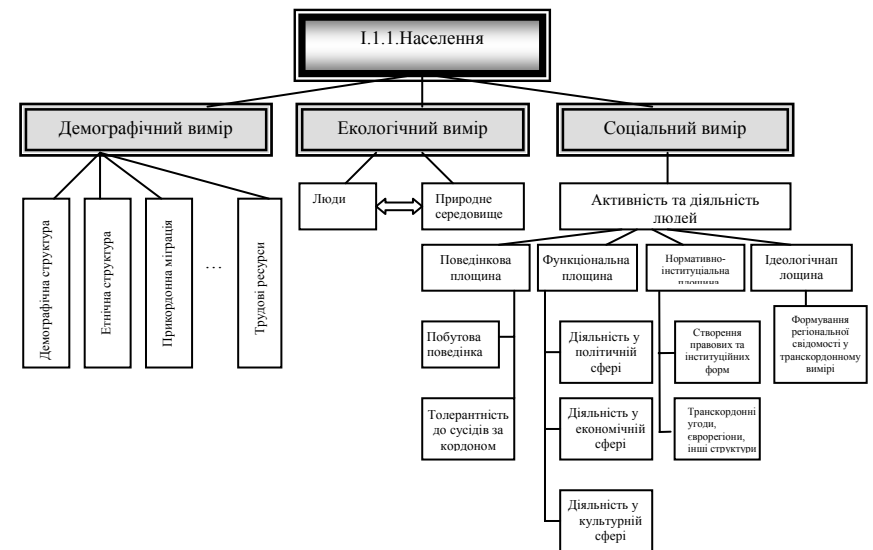

Рис. 4.1.Б. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок I.1.1)

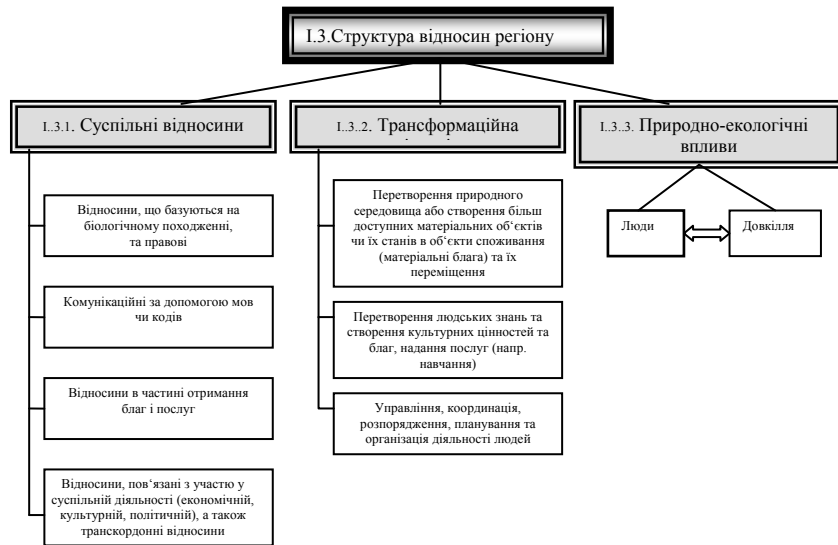

Рис. 4.1.В. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (блок 1.3.)

В поведінковій площині активність людей проявляється у тому, як вони себе поведуть в житті, особливо у взаємовідносинах з іншими особами та співпраці з ними, їх толерантність по відношенню до сусідів тощо.

В функціональній площині – через їх суспільну роль у економічній, політичній та культурній сферах, тобто створення структурної мережі регіону. При цьому також слід звернути увагу на спільні сфери діяльності населення обох частин транскордонного регіону та спільні структурні елементи.

В нормативно-інституціональній – через створення законодавчих та інституціональних форм діяльності, у тому числі, спільних підприємств, міжнародних об'єднань та єврорегіонів.

В ідеологічній площині активність виражається через формування засад регіональної свідомості, національної та інтернаціональної ідентифікації.

Територія транскордонного регіону охоплює виділений простір поверхні землі з її ресурсами у матеріальному, природному та штучному вигляді, що включає національні частини та лінію кордону, та підлягає можливості вибору, участі та контролю зі

сторони його населенні через регіональні інституції, що формувалися історично та через спільні інституції, створені в останні десятиліття в результаті розвитку співробітництва.

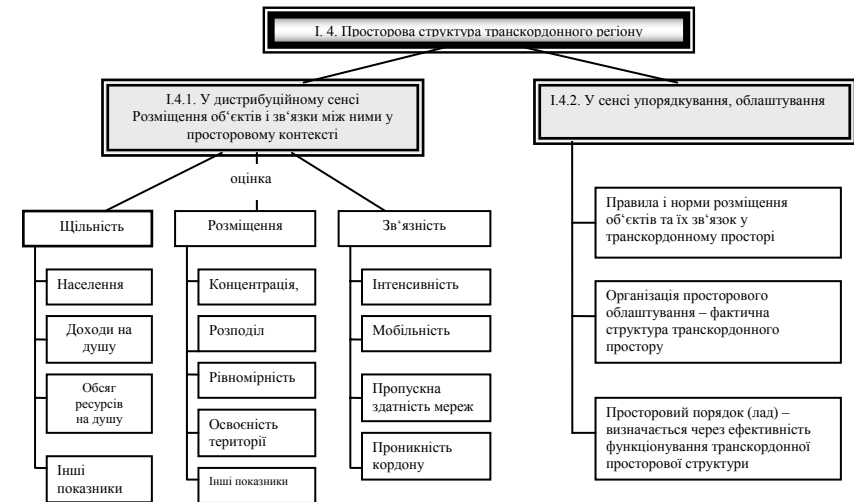

Рис. 4.1.Г. Методологічна схема дослідження транскордонного регіону (Блок 1.4)

В територіальному аспекті особливо важливо визначитися з системою управління територією і рівнем компетенції регіональних структур на національних частинах та рівнем координованості та узгодженості рішень з позицій транскордонного регіону в цілому.

1.2. **Оточення.** Для транскордонного регіону необхідно розрізнити внутрішнє і зовнішнє оточення (рис.4.1.А). Внутрішнє оточення – це середовище проживання населення регіону, яке складається з двох національних частин.

Внутрішнє оточення або природне середовище проживання складає та частина епігеосфери, між якою і населенням відбувається реальна або потенційна діяльність, тобто довкілля створюється як органічними так і неорганічними об'єктами, а також різного роду еко- та біо-системами. Поруч з природним існують штучно створені об'єкти в результаті людської діяльності з різною метою – інакше

кажучи – штучне середовище. Для транскордонного регіону – це, передусім, кордон і прикордонна інфраструктура.

Природне середовище є матеріальною основою проживання людей, і є багатством або природними ресурсами, а також джерелом енергії (вітру та сонця) для фізичних та хімічних процесів.

Штучне середовище складається з об'єктів, створених людиною і є технічними системами, що довготривало пов'язані з землею, або в неї закладені, які в певній степені забезпечують незалежність розвитку людини та її діяльності від природних ресурсів.

Штучне та природне довкілля є складовими формування регіону, проте є середовищем проживання людей, а не регіону і має відносну вартість, що залежить від діяльності людини на території.

Зовнішнє оточення транскордонного регіону – це або регіони того самого рівня, або вищого порядку.

Оточення транскордонного регіону того самого рівня є регіони, з якими даний регіон пов'язаний взаємними впливами. Такі взаємовпливи можуть створювати дві системи: 1. Суміжні з транскордонним регіони країн, території яких його складають. 2. Всі регіони суміжних держав, або держави в цілому.

Оточення регіону вищого порядку – це держави, території яких формують транскордонний регіон.

Звичайно, радіус та склад оточення визначається рівнем відкритості регіону. Високий рівень замкненості регіону звужує сферу його діяльності та знижує вплив оточення. Це стосується природних та штучних кордонів регіону, рівня їх проникності та пропускної здатності.

1.3 Структура відносин регіону.

Основні відносини транскордонного регіону створюють: **суспільні відносини; трансформаційна діяльність; природно-екологічні впливи** (рис.4.1.А. та 4.1.В).

Суспільні відносини охоплюють: а) *відносини, що базуються на біологічному походженні або правові відносини;* б) *комунікаційні відносини за допомогою визначених мов або кодів;* в) *відносини в отримуваних благах та послугах;* г) *відносини участі у суспільній діяльності* (економічній, політичній, культурній). Ці стосунки та діяльність реалізуються за допомогою різних матеріальних ресурсів, а конкретніше – технічного устаткування, продуктивність і ефективність яких може змінювати їх потужність та характер.

Трансформаційна діяльність охоплює: а) перетворення природного середовища або створення більш доступних чи перетворених матеріальних об'єктів чи їх станів, в об'єкти споживання (матеріальні блага) та їх переміщення; б) перетворення людських знань та створення культурних цінностей і благ, надання послуг (навчання); в) управління, розпорядження, планування, організація діяльності людей. Виробничо-матеріальна, культурна та управлінсько-організаційна діяльність є базою формування основних функціональних підсистем регіону.

Природно-екологічні впливи – це вплив природного середовища на людей, на їх етнос та існування. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку зміни довкілля під впливом людської діяльності формують зворотній вплив на умови існування людини.

Фактична реалізація суспільних стосунків, трансформаційної діяльності відбувається в межах нормативно-правової системи. Для транскордонного регіону трансформаційна діяльність відбувається у межах двох нормативно-правових підсистем, що сформовані у різних державах, проте які не є зовсім незалежними, а мають спільну частину і взаємно впливають одна на одну.

1.4. Просторова структура регіону.

Просторова структура регіону визначається відносинами в просторі, які виникають між територіальними об'єктами та їх оточенням (рис.4.1.Г).

За Гранбергом економічний простір – це насичена територія, що охоплює безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, економічно освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі. Кожен регіон має свій внутрішній простір та зв'язки з зовнішнім простором. Близькі поняття: просторова (територіальна) структура економіки, просторова організація господарства систем [34, С. 24].

Просторову структуру регіону можна розглядати у двох вимірах: 1) з огляду на розміщення об'єктів на території і зв'язки між ними у просторовому контексті; 2) з огляду на облаштування, упорядкування, тобто правила та норми розміщення об'єктів на транскордонній території. Крім національної системи правил та норм розміщення об'єктів на території є загальні принципи просторового облаштування європейського простору, про що детально йшлося у підрозділі 1.4.

Просторова організація транскордонного регіону, окрім іншого, включає розміщення кордону (у фізичному вигляді) та прикордонної інфраструктури.

Якість економічного простору визначається багатьма характеристиками, основні з них наступні:

- щільність (чисельність населення, обсяг регіонального валового продукту, природні ресурси, доходи тощо на одиницю площі простору)
- розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподіл населення і економічної діяльності, освоєні і не освоєні території тощо)
- зв'язність (інтенсивність економічних зв'язків між частинами та елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу та людей, розвиток транспортних та комунікаційних мереж, проникність кордону, пропускна здатність кордону та прикордонної інфраструктури).

Характеристика зв'язності дуже важлива для транскордонного регіону і її підвищення – основне завдання політики транскордонного співробітництва.

Для функціонування економічного простору важливе значення має віддаль між його елементами. "Економічна віддаль" характеризується транспортними та трансакційними затратами на подолання фізичної віддалі, які включають плату за митні послуги, митні збори та платежі за перетин кордону.

II. Підсистеми транскордонного регіону.

Транскордонний регіон має внутрішню структуру, яка складається з функціональних систем та з системи розселення. При цьому, функціональні системи та системи розселення спочатку презентують себе як національні з кожної із сторін транскордонного регіону, і лише потім представляються як цілісність.

2.1. Функціональні системи є проявом суспільного поділу праці у процесі суспільного розвитку і проявляються у трьох типах систем: а) **секторні системи** (економіка, культура, політика); б) **системи організації суспільної діяльності**; в) **матеріально-технічні системи** (рис. 4.1.А).

Секторні системи – *економіка, культура, політика* – є базовими складовими функціонального поділу суспільства та його інтеграції. Їх елементарними складниками є активні мешканці регіону, які входять в склад одної або всіх трьох підсистем. Кожний з трьох

секторів регіональної системи утворений через домінуючу активність осіб, виконуючих один з трьох видів діяльності: виробництво матеріальних благ та послуг; культурна діяльність; організаційна та контролююча діяльність. Їх складовими є складні системи організації суспільної діяльності (економічної, культурної, політичної), в склад яких також входять відповідні матеріально-технічні системи.

Всі секторні системи мають одне і теж внутрішнє середовище: довкілля та матеріально-технічну базу. Жодна з підсистем не може функціонувати відокремлено від матеріального середовища.

Для транскордонного регіону всі ці секторні системи присутні як складові, а їхня цілісність залежить від ступені інтегрованості транскордонного простору.

Системи організації суспільної діяльності – є складниками секторних систем: економічної, культурної та політичної. Складаються вони з осіб або колективів, що виконують визначену, цілеспрямовану діяльність і вступають у суспільні відносини.

Ці відносини виступають в визначених законодавчо-інституціональних межах, сформованих через регулятивні механізми (законодавство, традиції та звичаї), які створюють нормативну підсистему господарювання (напр., ринкову економіку) і політичну (напр., демократичний уклад).

В залежності від типу системи (економічної, культурної та політичної) створюються різні організаційні та нормативні інституції: підприємства, органи влади, навчальні заклади.

Для транскордонного регіону системи організації суспільної діяльності є незалежні і формуються, в значній мірі, системами вищого порядку і, власне, – регіональними системами. Слід однак зауважити, що кордон розділяє політичні системи, формальне законодавство і нормативні системи господарювання на просторах транскордонного регіону. Проте, дуже часто можна бачити подібні традиції, звичаї та культуру мешканців по обидві сторони кордону. І чим вищий рівень інтегрованості транскордонного регіону, тим менше обмежень накладає організація суспільних відносин з кожної із сторін.

Матеріально-технічні системи складаються з штучних об'єктів, що створюються для виробництва предметів споживання, товарів та послуг і використовуються людьми. Структура відносин включає виробництво, споживання та утримання штучних об'єктів, а в

аспекті простору – включає різноманітні матеріальні зв'язки, зокрема, фізичні переміщення (вантажні перевезення, доїзди до місця праці тощо), та інформаційні зв'язки.

Матеріально-технічні системи інтегровані у просторі і мають окреслене місце розташування і створюють матеріальну і інфраструктурну базу для існування та діяльності людей. Водночас, вони є базовими складовими матеріально-функціональних територіальних, суспільних систем:

- 1) систем проживання, тобто будинки з оточенням і проживаючими у них людьми;
- 2) виробничі структури (промислові та сільськогосподарські) та структури з надання послуг, що складаються з довготермінових засобів (будинки, обладнання, машини, апаратура), а також землі сільськогосподарського призначення та утримуваної худоби у особистих господарствах;
- 3) комунікаційні мережі та послуги, що включають транспортні мережі з шляховим господарством, станціями обслуговування і транспортними засобами, комунальні господарства (водо-каналізаційна, енергетична мережі), інформаційна (телефон, радіо, телевізійна, комп'ютерна мережі), що також обслуговують людей.

Ці складові формують три матеріальні уклади: проживання, виробничо – обслуговуючий та транспортно-комунікаційний.

На цій основі можна представити три основні функціональні підсистеми регіону: економічну, культурну та політичну.

Розглядаючи ці підсистеми, зупинимось на двох аспектах: у чому проявляється їх регіональний вимір? та яку роль виконують вони у формуванні регіону?

Економічна підсистема: її формують люди, що займаються економічною діяльністю, тобто цілеспрямованою діяльністю на виробництво матеріальних благ та послуг. Внутрішнє середовище – це природне середовище, матеріально-технічні ресурси та інфраструктура, а також специфічне технічне обладнання для цієї діяльності. Зовнішнє оточення включає з однієї сторони систему господарювання вищого порядку, в межах якої діє регіональна система, тобто в цілому, національна та міжнародна господарські системи, а з іншої сторони – секторні системи – політичні та культурні. Внутрішня структура відносин охоплює види діяльності, що виражають виробничі та споживчі відносини, формують

регіональні ринки продукції, збуту, праці та фінансів. Зовнішня структура є з однієї сторони включає господарські стосунки з іншими регіонами країни у вигляді переміщень товарів, робочої сили коштів та інформації, а з іншої – стосунки з підсистемами культури (проявляються через інновації та науково-технічний прогрес) та політичною (проявляються через законодавче регулювання економічних відносин). Основними складовими економічної системи є підприємства і їх різні види, що становлять систему господарювання, функціонування на засадах управління та спрямована на досягнення економічної користі.

Транскордонний регіон формується з національних економічних підсистем, проте, має значну спільну частину в природних ресурсах, матеріально-технічній базі та інфраструктурі і може використовувати, змінювати та розвивати їх об'єднаними зусиллями, тобто співпрацюючими сторонами. Необхідність дослідження транскордонного регіону значною мірою обумовлена наявністю спільної або взаємозалежної частини економічних підсистем, що входять у регіон і транскордонними ринками.

Підсистема культури регіону: її формують люди, які займаються розумовою діяльністю, що змінює рівень інтелекту. та створюють культурні блага (надбання). Подібно до економічної підсистеми, внутрішнє оточення створюють спеціальне технічне обладнання і у широкому розумінні природне середовище та споживачі культурних благ. Зовнішнє оточення формують культурне середовище вищого порядку, у якому розвиваються регіональна система культури та останні – економічна та політична системи. Структура підсистеми культури охоплює різні види діяльності, передусім – створення і збереження культурних цінностей. Так діяльність здійснюється як окремими особами, так і організації, що здійснюють культурну діяльність: школи, видавництва, університети, театри, музеї телебачення тощо, що мають специфічне матеріально-технічне забезпечення. У сфері створення масових культурних благ і її комерціалізації підсистема культури наближається до економічної.

Регіональний вимір культури є істотним елементом формування регіону, в основному через культурні зв'язки і окремі специфічні види діяльності, життєвих засад і поведінки, що окреслюють регіональну свідомість. Це повністю відноситься до культурної підсистеми транскордонного регіону. Культурні підсистеми завжди були найбільш інтегрованими у транскордонному регіоні, часто

мали спільне минуле і в транскордонній співпраці відіграють основну роль з огляду на життя особи.

Політична підсистема формується мешканцями, які організують і здійснюють політичну діяльність в рамках політичної системи краю чи держави. Вони здебільшого повністю незалежні у всіх частинах транскордонного регіону.

2.2. Система розселення виступає у двох формах: *елементарній*, тобто поселення, яким є міста та села та *складній*: тобто мережа поселень: місцева, регіональна та країна. Роль системи розселення у формуванні та функціонуванні регіону має критичний характер, що означає, що основні зміни і розвиток регіону відбувається шляхом її зміни та умов її існування. Ця роль полягає у інтеграції діяльності різних підсистем регіону; визначенні розміщення виробництва; адаптації до умов природного середовища, створення матеріальних умов життєдіяльності людей.

Система розселення транскордонного регіону завжди має поліцентричний характер, тобто має як мінімум два центри. Для прикордонних регіонів такі центри не завжди є високорозвиненими, що можуть відігравати одночасно роль культурних, наукових, високотехнологічних та інших центрів щодо різних потреб населення. Розвиток транскордонної співпраці сприяє появі ефекту компліментарності (доповнюваності) з огляду на розширення можливостей щодо задоволення різноманітних запитів населення всіх частин транскордонного регіону. Для прикладу, майже всі прикордонні міста Польщі на кордоні з Львівською областю послуговуються можливостями, які надає місто Львів; водночас, жителі Волинської області користуються можливостями, які пропонує польське місто Люблін.

III. Процеси та стадії формування і розвитку транскордонного регіону (рис. 4.1.А). Напевне, для транскордонного регіону це одне з найважливіших питань з точки зору розуміння його суті. Транскордонний регіон як будь-яка суспільна система, змінюється: виникає, перетворюється і може зникнути. Складаючись з окремих суспільно-політичних систем, транскордонний регіон своєю появою як категорія наукових досліджень, зобов'язаний водночас значною взаємозалежністю цих систем. Навіть при наявності "замкненого" кордону є спільні ресурси, екологічні проблеми, інформація тощо, на які не впливає фізична наявність кордону і які вимагають об'єднання зусиль для вирішення проблем, що при цьому виникають.

3.1 Процеси та чинники формування транскордонного регіону.

Регіони не є чимось готовим, вони формуються і розвиваються в умовах дії різних чинників і процесів. Основним чинником є суспільна діяльність людей, як спонтанна так і цілеспрямована. Проявляється вона у створенні матеріально-технічної бази (продукції, послуг, транспорту та комунікацій) і мережі поселень, що формують суспільно-матеріальну канву регіону, а також економічні, культурні та політичні структури, фактичні та інституціональні. Ці процеси формування відбуваються у визначених природних та цивілізаційних умовах.

Вся діяльність здійснюється в межах двох глобальних процесів розвитку суспільства: *диференціації* та *інтеграції*. Обидва ці процеси впливають на формування та розвиток транскордонного регіону. (в результаті повної інтеграції транскордонний регіон як категорія може зникнути).

Диференціація полягає у *специфікації та функціоналізації* діяльності, підвищення рівня яких приводить до поділу та формування нових систем діяльності суспільства. Приймається, 1) що підвищення диференціації є один з головних напрямків змін регіону; 2) що диференціація має характер функціональний, з чого випливає, що базові системи суспільної діяльності спеціалізуються функціонально; 3) в результаті диференціації збільшується кількість видів ресурсів та способів діяльності, що споріднює її з інтеграцією; 4) створюються нові системи цінностей та інституцій, що сприяють інтеграції.

Самі процеси диференціації також підлягають змінам, проте їх напрямок важко визначити. Відповідно теорії постеконічного суспільства передбачається поява гіпердиференціації, яка проявлятиметься у відсутності зв'язків між функціями та структурами, що такі самі або подібні функції можуть виконувати різні суспільні елементи чи суспільні системи [217, С. 173].

Процеси диференціації суспільства найбільше проявляються у просторовій організації економічної, культурної та політичної діяльності та в розвитку системи розселення на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу: країни, області, району, села.

Процеси диференціації є за своєю суттю головним чинником формування регіональних структур. Під впливом і в умовах процесів

диференціації відбуваються зміни, які формують регіональний рівень суспільства. До них належать: зменшення ролі центральних організацій діяльності; підвищення значення і активізація суспільних систем на субдержавному рівні; підвищення рівня спеціалізації та функціоналізації цих систем.

Інтеграційні процеси полягають у підвищенні рівня взаємозалежності, зв'язності елементів в суспільній системі і в системі вищого порядку. Інтеграційні процеси відбуваються паралельно з процесами диференціації, де підвищення спеціалізації призводить до збільшення взаємозалежності – тобто інтеграції.

Конкретним видом інтеграційних процесів є процеси кооперації, тобто співпраці для досягнення визначених цілей шляхом сприйняття визначених цінностей або створення спільних регулятивних механізмів.

Інтеграційні процеси у сфері формування транскордонного регіону відбуваються у всіх видах діяльності – економічній, культурній, політичній та у мережі розселення.

Процеси економічної інтеграції охоплюють інтенсивний доповнюючий обмін благ та циркуляцію чинників виробництва (праці, капіталу та послуг) і створення спільних економічних ринків (праці, фінансового тощо). Ці процеси є суттєвим чинником формування як територіального, так і транскордонного регіону, а саме 1) субдержавне виділення секторних систем економічної діяльності, що характеризуються певною замкненістю, в межах якої балануються фактори виробництва, що визначають доходи і рівень життя населення, а також темпи розвитку економіки; 2) формують самоорганізацію цієї підсистеми через відповідні "імпульси" та створення умов, що діють в межах підсистеми; 3) визначають економічні інтереси людей, що отримують економічну користь з цієї замкненості; 4) зміцнюють співпрацю та кооперативну діяльність.

Інтеграція у сфері культури охоплює ту діяльність, яку здійснює окрема культурна формація, яка опирається на пізнання та реалізацію певних суспільних цінностей. Поява таких формацій на субдержавному рівні визначає певні життєві принципи і філософські зв'язки, а також регіональну свідомість. Це може бути суттєвим чинником регіональної інтеграції.

Процеси політичної інтеграції включають діяльність, яку можна охарактеризувати як мобілізацію суспільних ресурсів і їх використання для досягнення колективних цілей, до вироблення і

впровадження публічних рішень. На регіональному рівні ця діяльність здійснюється через державну адміністрацію та органи місцевого самоуправління, мережу громадських організацій, агенцій та недержавних структур, до яких і можна віднести єврорегіони. Така діяльність є інтеграційним чинником при умові: що вона прийнята суспільством, консолідує суспільство навколо інтеррегіональних цілей; є проявом політичної приналежності осіб; забезпечує співпрацю різних господарських підсистем, у тому числі локальних; послаблює внутрішні конфлікти, напр., національні або етнічні.

Процеси інтеграції транскордонного регіону відбуваються через взаємодію мереж поселень, які створюють поліцентричний з огляду на транскордонний характер регіону, проте – вузлово-просторовий уклад національних осередків поселень, що концентрує діяльність людей у всіх сферах життя. Цей уклад є ієрархічний з огляду на функції влади та адміністрації і скоординований з огляду на транскордонність. Це створює каркас структурно-функціональної інтеграції різномірної діяльності, а впливи, що там з'являються зв'язують його у єдину систему, що відділяє його від інших регіонів. Радіус дії цих впливів визначає межі регіону в просторовому аспекті.

3.2. Модель формування транскордонного регіону

Дослідження моделі формування соціально-економічного регіону як цілісного і інтегрованого поняття є слабо опрацьоване. Більше уваги приділено дослідженням історичному та економічному аспектам розвитку регіону. Методологічно розглянемо процес формування транскордонного регіону, який має два етапи. На першому етапі проходить процес формування територіальних прикордонних регіонів, що, в свою чергу, складається з чотирьох наступних стадій: 1) *просторово-матеріальна структуризація регіону*; 2) *розвиток регіональної свідомості*; 3) *інституціональний розвиток регіону* 4) *стабілізація регіону* (рис.4.1.А). На другому етапі проходить формування за цією ж схемою вже транскордонного регіону. За сучасних умов найбільш повно інституціональне оформлення транскордонного регіону відбулося у формі єврорегіонів.

3.2.1. Просторово-матеріальна структуризація регіону

I етап. Просторово-матеріальна структуризація регіону є базовою і необхідною умовою його визначення. Здійснюється вона в результаті процесів диференціації та інтеграції різних систем, які

входять у склад головних суспільно-матеріальних укладів та колективної діяльності і полягає у пов'язанні підсистем у одне ціле, водночас відділяючись функціонально та просторово. Матеріальним каркасом цієї цілісності є вузловий уклад системи розселення, який складається з міських осередків з субдержавними функціями (обласний рівень) та нижчого рівня, на якому територіально виступаючи, частково замикається економічна, політична та культурна діяльність. Розповсюдження цих діяльностей визначає просторовий обрис регіону, тобто його межі.

Регіон визначається економічною структурою. Рушійною силою змін регіону є зміни його економічної структури. Динаміка розвитку територіального регіону визначається зміною його основних характеристик – його самодостатності та спеціалізації.

Основним елементом структуризації регіону є визначення його меж. Це є основна умова ідентифікації регіону. Межі регіону в основі мають фізичний характер. В плані регіону це означає включення чи не включення елементів нижчого рангу.

Регіон також підлягає історичним змінам. Регіон є в більшості, витвором просторово-фазовим (як місто чи держава) і його форма (вид) не є сталим.

II етап. Просторово-матеріальна структуризація транскордонного регіону включає структуризацію транскордонного простору шляхом диференціації та інтеграції у єдиному транскордонному просторі, створення спільних об'єктів економічної структури, визначенням загальних меж єврорегіону.

3.2.2. Розвиток єврорегіональної свідомості

I етап. Паралельно з процесом структуризації регіону відбувається процес формування регіональної свідомості. Регіональна свідомість – набір поглядів, переконань і принципів людей в регіоні як місця їх проживання і діяльності. Регіональна свідомість є виразом суспільної свідомості, що ідентифікує регіон. Просторова структуризація регіону і розвиток регіональної свідомості взаємно обумовлюють одне одного і формують особливості регіону.

Головними складовими регіональної свідомості є погляди та переконання щодо: 1) характеру та типу регіону; 2) цінностей регіону; 3) символіки регіону.

Погляди та переконання щодо характеру та типу регіону виражаються через ідею або бачення розвитку регіону, наприклад, як

природничого, ландшафтного, культурного, етнічного тощо як і погляди щодо суспільної ролі регіону. Ідея не мусить відноситись до основних складових регіону, а може бути сформована в процесі історичного розвитку або сформована колись легендарними образами щодо регіону і його історії. Не визначає вона повністю окресленого простору регіону і не визначає його звичний територіальний характер.

Формування поглядів та переконань, що створюють ідею та образ регіону здійснюється на ґрунті спільного досвіду та інтерпретації світу. Окреслюється структура очікувань, під якою розуміється спосіб, у який люди організують свої знання про світ і використовують їх для інтерпретації і вироблення свого відношення з огляду на нові інформацію, завдання та досвід. Така структура формується на основі досвіду людей в межах певної культури.

Виникнення ідеї регіону в суспільній свідомості базується на переконаннях щодо цінності та значення регіону. Наступає це через пізнання: 1) специфічних властивостей в сфері економічної, політичної та культурної діяльності; 2) що ці властивості позитивно оцінюються мешканцями регіону і намагаються їх зберегти, зміцнити або розвинути; 3) що з'являється потреба відповідно цілеспрямованої діяльності у різних сферах суспільного життя реалізації цих цінностей.

Важливим елементом регіональної свідомості є символіка регіону, яка, передусім, проявляється у його назві. Назва виконує наступну роль: надає регіону індивідуальний характер; 2) окреслює його історичну вагу незалежно від змін, які відбуваються у його просторовому розвитку; 3) виокремлює територію регіону.

II етап. Для визнання транскордонного регіону (єврорегіону) необхідно формування інтеррегіональної свідомості, яка базується на принципах добросусідства та партнерства, а одночасно містить ще й інші ідентифікатори. Наприклад, приналежність до Галичини, яка охоплює територію українсько-польського транскордонного регіону, може стати системотворчим чинником для створення єврорегіону. До сих пір в основі системотворчих чинників у більшості випадків лежать спільні природні ресурси: ріки, гори тощо. В процесі співпраці особливо важливо формувати ідею та образ транскордонного регіону через його позицію у європейському просторі.

3.2.3. Інституціональний розвиток регіону

I етап. Інституціональний розвиток здійснюється у двох аспектах: нормативно-правове забезпечення функціонування регіону; інституційне забезпечення функціонування регіону. Обидва ці аспекти інституціонального розвитку регіону забезпечуються державою та його громадськістю.

На II етапі забезпечується інституціональний розвиток транскордонного регіону, який відбувається шляхом формування організаційно-правового середовища для транскордонної співпраці, зокрема шляхом створення єврорегіонів. Більш детально ці питання розглянуті у наступному розділі.

3.2.4. Стабілізація регіону (стосується обох етапів)

Стабілізація регіону є кінцевою фазою формування регіону і проявляється у стійкій внутрішній ситуації в регіоні і позиції його в державі.

Стабілізація транскордонного регіону (єврорегіону) проявляється у активному утриманні або зміцненні позиції регіону в регіональному укладі держави (або міжнародному) через збалансований і самопідтримуючий розвиток регіону. Єврорегіони вже виступають як суб'єкти міжнародного права у чітко вираженому регіональному аспекті.

4.2. Особливості формування транскордонної статистики

Для того, щоб у повній мірі використати запропоновану вище методологічну схему необхідно володіти порівняльною транскордонною статистикою.

Специфіка формування транскордонної статистики полягає у тому, що об'єктом дослідження є суміжні території двох або декількох країн, кожна з яких підпорядковується національному законодавству, податковій, фінансовій та іншим системам, забезпечується національною статистичною інформацією. Крім того, транскордонні регіони на кордонах з Європейським Союзом вже послуговуються методологією Євростату.

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу передбачені заходи щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, серед яких є наступні: узгодити з Євростатом методологію розрахунку показників, призначених для обміну

статистичними даними... та продовжити роботу з впровадження уніфікованої статистичної методології та стандартів ЄС за окремими галузями статистики. Тому, для розробки методики збору та обробки транскордонної статистичної інформації розглянемо, яку статистику застосовує Євростат щодо прикордонних та транскордонних регіонів.

Що передбачається транскордонною статистикою за методологією Євростату?

Все більш швидке розгортання транскордонного співробітництва в прикордонних територіях суміжних держав викликають суспільну і приватну зацікавленість з обох сторін кордону щодо представлення змісту та результатів такого співробітництва. Тому, у офіційних статистичних органів в територіально-адміністративних одиницях різного рівня виникли нові специфічні потреби у транскордонній статистичній інформації, яка повинна базуватися на точних та інформативних спільних даних, так, щоб:

- достовірна та порівняльна транскордонна статистична інформація була доступна структурам в прикордонних та транскордонних регіонах (єврорегіонах), регіональним та місцевим органам влади, органам самоврядування та бізнес-структурам;
- дослідники та плановики, які займаються розвитком прикордонних та транскордонних регіонів повинні володіти базою порівняльних статистичних даних для регіонального аналізу, прогнозу, і розробки програм соціально-економічного розвитку.

Порівняльні дані транскордонної статистики необхідні регіональним органам влади для забезпечення управління в прикордонних та транскордонних регіонах, а саме: для аналізу, який проводиться муніципалітетами, районами та областями з обох сторін кордону; для облаштування території і планування розвитку регіону у всіх сферах, включаючи потреби первинних соціо-економічних утворень; для забезпечення регіональної науки.

Основний акцент відводиться базовій інформації транскордонного співробітництва, такий як площа, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо транспорту, інфраструктури, доквілля, туризму та сільського господарства.

Ця базова статистична інформація є абсолютно необхідною для будь-якої транскордонної діяльності, і, особливо, в програмах розвитку транскордонних регіонів відповідно положень Хартії просторового облаштування (CSF) або за умови реалізації ініціатив суспільного

розвитку, таких як INTERREG, PHARE-CBC, TACIS-CBC. Для внутрішніх кордонів ЄС, і більш гостро, для зовнішніх кордонів є проблема відсутності реальних порівняльних даних, особливо для соціокультурної сфери. Євростат, національні та регіональні статистичні офіси прикладають власні зусилля для усунення цього недоліку.

Найбільш важливе джерело статистичної інформації для Європи – Євростат – Статистичний Офіс Європейських співтовариств, що забезпечує висококваліфіковане інформаційне обслуговування. Євростат знаходиться під юрисдикцією Комісії ЄС в Брюсселі, але штаб-квартира розміщена в Люксембурзі.

Євростат охоплює чотири основні області:

- створення статистичної інформації відповідно потреб Комісії ЄС;
- розробка стандартизованої Європейської статистичної системи з метою покращання порівнянь;
- обробка статистичних результатів;
- підтримка національних статистичних систем.

На сучасному етапі Євростат зосереджується на гармонізації статистичних обчислень, особливо щодо наскрізної стандартизації методів збору даних, цифрових та словесних позначень на ілюстраціях, а також на електронних носіях.

Євростат має ряд баз даних, з яких тільки деякі доступні для публіки. Для дослідників та практиків в прикордонних районах, єврорегіонах база даних особливо важлива. Вона складається з ряду таблиць, які складені згідно наступних категорій: DEMO – Демографія; ECOM – Економічні рахунки; CHOM – Безробіття; EFDT – Вибіркові дослідження робочої сили; INDU – Промисловість; AGRI – Сільське господарство та лісництво; TRAN – Транспорт; FINA – Фінансові внески Співтовариства для інвестицій.

Ці регіональні статистичні дані структуровані згідно трьох географічних рівнів, відомих як NUTS (номенклатура територіальних статистичних одиниць) [263].

Рівень 1 – NUTS1: регіони ЄС, 71 в Співтоваристві (наприклад, 3 області Бельгії, 16 земель Німеччини);

Рівень 2 – NUTS2: базові адміністративно-територіальні одиниці, 183 в ЄС (наприклад, Бельгія – 9 провінцій, Німеччина – 40 районів)

Рівень 3 – NUTS3: субрівні базових територіально-адміністративних одиниць, 1044 райони в ЄС, (наприклад, Бельгія – 43 райони, Німеччина – 543 муніципалітети).

Система базується на принципі компліментарності, враховує чисельність населення (табл. 4.1), є ієрархічною структурою і не завжди може співпадати з адміністративно територіальним поділом.

Таблиця 4.1

Кількісні параметри системи NUTS

Рівень	Мінімум	Максимум
NUTS 1	3 000 000	7 000 000
NUTS 2	800 000	3 000 000
NUTS 3	150 000	800 000

Країни, що тільки вступили до ЄС застосували на своїх територіях номенклатуру територіальних статистичних одиниць. Так, наприклад, Чехія з 1 січня 2000 р. поділена на 14 областей (NUTS3) та 77 районів (NUTS4). Крім того, засновано 8 статистичних територіальних одиниць (NUTS2), що складаються з двох-трьох областей [206, С.22].

Для більшості єврорегіонів за статистичну одиницю території визнано NUTS3, на основі рівних умов розташування відносно центру (прикордонні) і соціокультурних та економічних аспектів, які при потребі можна об'єднати у великі просторові модулі.

Регіональна інформація Євростату охоплює 5 сфер: демографія, економічні рахунки, зайнятість та безробіття, сільське господарство, промисловість та транспорт.

Однак, для транскордонної статистики виявилось, що недостатнім є представлення інформації відповідно рівнів NUTS. Це виявилось під час збору та обробки транскордонної статистики у багатьох єврорегіонах: "Єврегио", "Про Європа Віадрина", "Ніса". Для єврорегіонів передусім необхідна інформація щодо: географії і метеорології, ринку праці, рівня життя населення, освіти і культури, охорони здоров'я, торгівлі та туризму.

В рамках проекту LACE була зібрана та оброблена статистична інформація для 20 єврорегіонів. Це дозволило виявити неточності у порівняльній статистиці, визначити необхідні статистичні дані для повної характеристики єврорегіонів, зробити окремі висновки щодо інформації в цілому. Так, представлена транскордонна статистика містить більш-менш задовільний опис фундаментальних географічних факторів, таких як демографічне та економічне положення, ринок праці в транскордонному регіоні. Тут також міститься інформація щодо населення, частки різних секторів економіки в регіональній економіці, транспортна статистика тощо.

Однак, ще відсутня така необхідна для транскордонного співробітництва інформація як протяжність спільних кордонів та їх географічні бар'єри (озера, гори, річки), кількість пунктів перепуску через кордон та їх види, місце розташування транспортної та сервісної інфраструктури, або така фундаментальна інформація щодо землекористувачів (сільське господарство, ліса, зони забудови тощо)

Спроба підготовки транскордонної статистики для 20 об'єктів показала, яку базову інформацію ще потрібно зібрати і як її обробляти; для 10 єврорегіонів була зроблена спроба агрегувати деякі статистичні дані; для всіх єврорегіонів характерна повна відсутність інформації щодо військових формувань в прикордонні тощо.

Це перші спроби зібрати і обробити транскордонну статистику і, зрозуміло, що для повної оцінки транскордонного співробітництва цієї інформації ще недостатньо.

Не дивлячись на деякі недоліки першої спроби отримання транскордонної статистики, є цікавою спроба представлення агрегованої інформації щодо ЄС:

Загальна довжина внутрішніх та зовнішніх кордонів ЄС становить понад 15000 км. За виключенням Іспано-Португальських, Шведсько – Норвезьких кордонів та Бельгійсько – Нідерландських – Німецько – Люксембурзьких прикордонних регіонів, найбільші прикордонні області ЄС (довжина кордону понад 1000 км) створюють зовнішні кордони ЄС з країнами Східної Європи (зовнішні кордони Фінляндії, Німеччини і Австрії).

Представлені 20 транскордонних регіонів складають 36% всієї території ЄС. За виключенням іспано-португальського прикордоння самою великою областю (понад 75 000 км²) є області на півночі Європи (Швеція / Фінляндія / Норвегія та Фінляндія / Росія / Естонія). 27% населення ЄС живе в прикордонних регіонах. Найбільш густонаселений регіон в центральній області Західної Європи (Нідерланди / Бельгія / Німеччина / Люксембург). Через внутрішні кордони ЄС понад 350 000 людей їздять на роботу у сусідні держави, трохи більше 2% працюючих в ЄС.

Прикордонні території України охоплюють 76,4% території та на них проживає 71,4% населення. Протяжність сухопутного кордону України 5624 км, морського – 1050 км. Найдовші ділянки спільного

кордону з Росією – 1955, Молдовою – 1202 км, Білорусією – 1084 км, найкоротші – з Словаччиною – 98 км, Угорщиною – 135 км.

Таким чином, для реалізації стратегічних завдань регіональної політики держави, активізації транскордонного співробітництва необхідно володіти транскордонною статистикою, яка дасть підстави для розробки спільних міжнародних проектів, стратегій соціально-економічного розвитку та просторового облаштування прикордонних територій. Тому важливо впровадити в національні статистичні органи збір та обробку транскордонної статистики відповідно рекомендацій Євростату.

У даний час в Україні формується система регіональної статистики, концептуальні засади якої пропонуються в [154, с. 489-497]. Підтримуючи ідею авторів щодо класифікації регіонів України у двох групах: 1) регіони первинного (базового) територіального поділу та 2) регіони вторинного територіального поділу, вважаємо, що другу групу регіональної статистики слід розширити за рахунок введення у неї транскордонної статистики. У цьому випадку класифікація регіонів України та регіони вторинного територіального поділу України будуть представлені наступним чином (рис. 4.2 та 4.3). У даний час в Україні проводиться оцінка соціально-економічного стану в адміністративно-територіальних одиницях, проте ще не має офіційно визначених регіонів вторинного територіального поділу.

Протягом 2002-2003 років Держкомстатом та Мінекономіки велась відповідна робота у напрямку запровадження в Україні статистичної звітності розвитку єврорегіонів. Так, у 2003 році Мінекономіки, за участю автора, підготувало та направило Держкомстату перелік показників для запровадження статистичної звітності розвитку областей та відповідних адміністративно-територіальних одиниць України, що входять до складу єврорегіонів [116]. За пропозицією Держкомстату статистичні дослідження по окремих регіонах мають здійснюватися самими учасниками єврорегіонів шляхом випуску спільних публікацій та статистичних збірників. Прикладом цього можуть бути випущені статистичні збірники "Єврорегіон Буг" та "Туризм у єврорегіоні Буг".

У рамках комісії єврорегіону "Нижній Дунай" з регіонального розвитку, здійснюється робота по створенню нормативної та документальної бази діяльності єврорегіонів з використанням інформації, що надходить від Асоціації європейських прикордонних регіонів.

Рис. 4.2. Класифікація регіонів України

На виконання Прикінцевих положень Закону України "Про транскордонне співробітництво" планується за рахунок Державного бюджету України на 2005 рік за новою бюджетною програмою "Розвиток транскордонного співробітництва" створити Центр моніторингу транскордонного співробітництва, яким буде здійснюватися моніторинг транскордонного співробітництва в Україні на базі транскордонних статистичних даних.

Доцільно також зауважити, що транскордонна інформація може збиратися і опрацьовуватися для досліджуваного транскордонного регіону, межі якого визначаються цілями дослідження, наприклад Львівська область/Підкарпатське воєводство, та у межах функціонуючих єврорегіонів, території яких можуть не повністю охоплювати адміністративно-територіальні одиниці другого рівня після держави. Наприклад, у єврорегіоні "Буг" після проведеної адміністративної реформи учасниками є окремі повіти, а не воєводства у цілому. Тобто, транскордонний регіон, територія якого

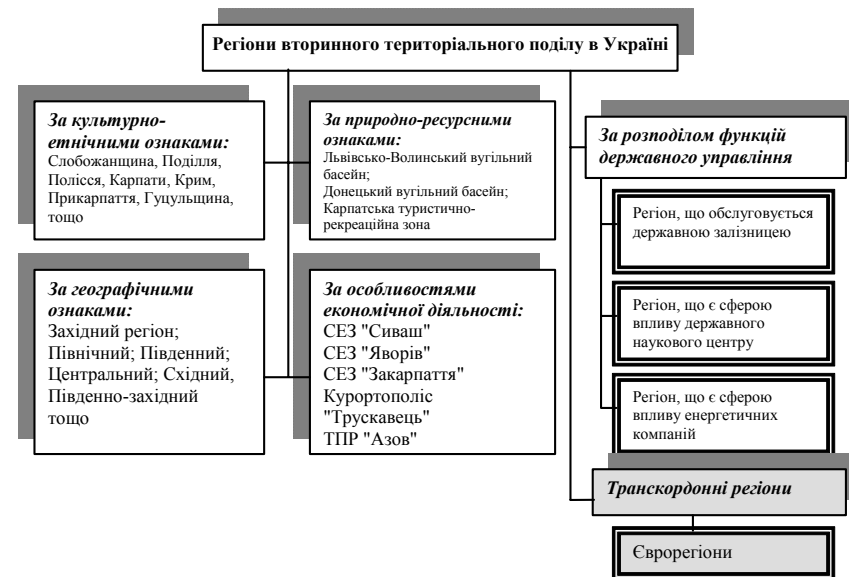

Рис. 4.3. Регіони вторинного територіального поділу

включена у єврорегіон, не обов'язково включає повні адміністративно-територіальні одиниці II-го порядку. Це також ускладнює збір та опрацювання транскордонної статистики.

В силу того, що єврорегіональна співпраця вже є досить розповсюдженим явищем і транскордонна статистика, в основному, формується для дослідження та оцінки діяльності єврорегіонів (див. детальніше розділ 5), нами запропоновано збір та обробку транскордонної статистичної інформації проводити за наступними групами.

1. **Загальні статистичні дані.** Як було зазначено, основною є базова інформація транскордонного співробітництва, така як площа, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо демографічних процесів, транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, довілля, туризму та сільського господарства тощо. Такі загальні статистичні дані подаються в розрізі учасників єврорегіону та в порівнянні території-учасника по кожній країні і між собою (детальніше у розділі 5 та у додатку Ж.1).

2. Другу групу показників оцінки діяльності єврорегіонів можна отримати на базі статистичної інформації, яка стосується соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонного регіону.

Рівень доходу на душу населення (у євро), по території, середній по країні.

Рівень безробіття (%), по території, середній по країні.

Номінальна заробітна плата (у євро), по території, середня у країні.

Кількість суб'єктів підприємництва (за галузями).

Інвестиції на територію в т.ч. від учасників єврорегіону, динаміка їх до утворення єврорегіону та після утворення, а також інвестиції з території за кордон, в т.ч. на території учасників єврорегіону.

Зовнішньоторговельний оборот території з суміжними країнами (товарами та послугами) та динаміка його до утворення єврорегіону і після.

Прикордонна торгівля, витрати іноземців в країні, і витрати населення за кордоном, в т.ч. у суміжних державах.

Рівень забруднення території.

Природоохоронні заходи тощо.

Наприклад, за даними таблиці 4.2. чітко видно, що у межах Карпатського єврорегіону Львівська область найбільше співпрацює з Польщею (343 СП), своїм найближчим сусідом і найменше – з Румунією – своїм найдальшим партнером (1 СП). Хоча Словаччина досить близько, особливо через територію Польщі, проте більша активність проявляється у співпраці з Угорщиною, де при глибокому аналізі виявиться чинник інноваційної та освітньої складових [81].

Таблиця 4.2

Прямі іноземні інвестиції в економіку Львівської області у 2002 – 2004 рр.

Країни	Станом на 1.07.2004р.		На початок 2004 року		На початок 2003 року		На початок 2002 року		Кількість СП
	млн \$	%	млн \$	%	млн \$	%	млн \$	%	
Польща	60,1	17,9	55,6	20,5	50,0	22,7	26,4	16,5	343
Угорщина	37,6	11,2	37,7	12,4	7,1	3,2	7,3	4,5	25
Словаччина	0,7	0,2	0,7	0,2	0,6	0,3	0,6	0,4	33
Румунія	0,0006	-	0,0006	-	0,0006	-	0	-	1
Всього по КЄ	98,4	29,3	98,5	33,1	57,8	26,2	34,3	21,4	402
Всього по області	334,7	100	304,9	100	220,1	100	159,7	100	1068

Таблиця 4.3

Зовнішня торгівля Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського Єврорегіону

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002
	мільйонів доларів США								
Всього	138,9	492,6	343,2	438,6	2945,3	1052,0	577,4	3437,9	1395,2
Польща	13,8	59,1	44,9	24,3	130,8	103,4	38,1	189,9	148,3
Румунія	0,5	2,0	1,7	0,03	0,7	0,2	0,53	2,7	1,9
Словаччина	1,4	6,4	28,7	3,5	10,8	6,7	4,9	17,1	35,4
Угорщина	3,7	12,9	7,2	3,9	16,5	13,0	7,6	29,4	20,2
Всього по цих країнах	19,4	80,4	82,5	31,73	158,8	123,3	51,13	239,1	205,8

Таблиця 4.4

Частка зовнішньої торгівлі Львівської області товарами з країнами, території яких входять до Карпатського єврорегіону, у загальному зовнішньому товарообміні

Країни	Експорт			Імпорт			ЗТО		
	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002	І кв. 2004	2003	2002
	%								
Польща	9,9	2,6	13,1	5,5	4,4	9,8	6,6	5,5	10,6
Румунія	0,4	0,4	0,5	0,01	0,02	0,02	0,1	0,1	0,1
Словаччина	1,0	1,3	8,4	0,8	0,4	0,6	0,8	0,5	2,5
Угорщина	2,7	2,6	2,1	0,9	0,6	1,2	1,3	0,9	1,4
Всього по цих країнах	14,0	6,9	24,0	7,2	5,4	11,7	8,9	7,0	11,7

Подібна картина спостерігається і у зовнішній торгівлі Львівської області (табл.4.3 та 4.4) [81]. Обсяги торгівлі з Польщею (189 млн. дол. США) значно переважають обсяги торгівлі з Румунією (2.7 млн. дол. США). Картина повністю змінюється для інших учасників єврорегіону, Закарпатської, Чернівецької та Івано-Франківської областей (детальніше у розділі 4.3), де також найбільша активність співпраці проявляється з найближчими сусідами. Віддалі та мовні бар'єри відіграють значну гальмівну роль у поглибленні співробітництва. Це ще раз звертає увагу на

недоцільність функціонування євро регіону за умови участі чотирьох областей зі сторони України. Більш ефективною співпраця б виявлялася в межах малих євро регіонів (хоча у зв'язках з європейськими структурами, де вже відомий Карпатський євро регіон області могли б більше скористатися можливостями цієї структури).

3. Група "прикордонна інфраструктура" охоплює наступні показники: довжина спільного кордону, кількість пунктів перепуску через кордон (існуючі та запроєктовані): залізничні, автомобільні, пішохідні, водні, повітряні, туристичні стежки тощо та їх статус (міжнародний, міждержавний, місцевий, спрощений); потужність переходу (з обох сторін); рівень технічного забезпечення (високий, середній, низький) з обох сторін; рівень розвитку під'їзних шляхів.

Для оцінки діяльності пунктів перепуску через кордон потрібно знати інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту (кількість автобусів: рейсових та туристичних), кількість вантажних та легкових автомобілів, кількість потягів (пасажирських та вантажних, електропоїздів тощо); прикордонний рух пасажирів та вантажів за визначений період часу через усі існуючі пункти перепуску.

4. Група "Заходи (проекти) у різних сферах співробітництва" в рамках євро регіону включає інформацію щодо заходів у сфері політичній: взаємні консультації органів влади та органів державного самоуправління, співпраця з іншими євро регіонами, європейськими міжнародними міжрегіональними організаціями тощо; в екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітній сферах, в розбудові транспортної інфраструктури тощо. Ця інформація подається за кожний рік, і надаються також орієнтовні фінансові потреби та джерела їх фінансування. Для оцінки діяльності євро регіону подається інформація щодо загальної кількості реалізованих заходів (проектів) за рік, за сферами співробітництва, співвідношеннями у різних сферах (за кількістю та за витратами); соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги ЄС та інших міжнародних організацій. (наприклад, див. табл. 3.7 та 3.8).

Реальний приклад представлення транскордонної статистичної інформації для українсько-польського прикордоння, а саме Львівської області та Підкарпатського воєводства, подано у додатку Ж1. При зборі транскордонної статистичної інформації виникали труднощі в отриманні ідентичної інформації за роками, за змістом,

за методикою обрахунку тощо. Так, наприклад, відсутня інформація щодо взаємної торгівлі Львівської області з Підкарпатським воєводством. Є лише дані щодо товарообміну Львівської області з Польщею та Підкарпатського воєводства з Україною. Важко узагальнити інформацію щодо реалізації конкретних заходів та проектів транскордонного співробітництва. Така інформація не подається статистичним органам і повинна опрацьовуватися у інформаційних центрах чи представництвах євро регіонів, учасниками яких є транскордонні регіони, та у відповідних підрозділах державних органів влади і органів самоврядування. Проте і там часто подається інформація узагальнена як міжтериторіальна (або міжрегіональна), додатки 8, 9 та 10.

4.3. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва та функціонування євро регіонів

У даний час в Україні відсутня методична база оцінки діяльності транскордонного співробітництва у будь-якій його формі. Тому, в даному розділі спробуємо викласти деякі основні підходи до розробки методики оцінки ефективності транскордонного співробітництва та євро регіонів.

У Європі до питання ефективності євро регіональної співпраці підходять з позицій оцінки рівня життя населення, який часто вимірюється інтегральним показником. Але для цього необхідно мати порівняльну транскордонну статистику, формування якої у нас лише почалося.

Аналізуючи розвиток транскордонного співробітництва у Європі та в Україні, ми прийшли до висновку що оцінка його ефективності може бути здійснена лише опосередкованим шляхом. Тобто, завдяки поглибленню транскордонного співробітництва може спостерігатися підвищення якості життя мешканців прикордоння (через реалізацію спільних заходів та проектів, збільшення обсягів валютних надходжень від прикордонної торгівлі, збільшення обсягів торгівлі між сусідніми територіями, збільшення кількості спільних підприємств тощо). Збільшення кількості пунктів перепуску через кордон, зокрема місцевого значення та туристичних стежок, вказує на розвиток туризму та рекреації у прикордонні; збільшення контактів між науковими закладами та освітніми установами в

подальшому може сприяти більшій забезпеченості зайнятості та відповідно, висококваліфікованими кадрами у всіх сферах життєдіяльності тощо.

Тому, нами запропоновано чотири непрямі напрями оцінки ефективності транскордонного співробітництва та діяльності євро регіонів.

1. Перший напрям стосується **оцінки прикордонної торгівлі**. У розділі 2.1. нами розглядалися динаміка частки прикордонної торгівлі у зовнішній торгівлі Польщі та динаміка структури прикордонної торгівлі Польщі (див. табл. 2.3 і 2.4). Позитивним є зростання обсягів закупівлі товарів у прикордонних регіонах іноземними громадянами, що свідчить про надходження валюти у регіон, а відтак у державу. Проте, це може бути негативним моментом, якщо не передбачити наповнення ринку із врахуванням зростання попиту в межах прикордонної торгівлі. Іншу оцінку можна проводити, розглядаючи структуру прикордонної торгівлі. Позитивним є зростання обсягів продажу послуг (а не продуктів, див. табл. 2.4). При цьому слід розділити послуги у туристичній сфері, фінансові операції, програмні продукти, консалтингові послуги тощо.

2. Другим напрямом оцінки розвитку транскордонного співробітництва та євро регіонів є **оцінка розвитку зовнішньоекономічної діяльності** відповідних прикордонних областей, зокрема учасників євро регіональної співпраці, а саме: *збільшення обсягів експортно-імпорتنних операцій, зміна структури експорту-імпорту, залучення інвестицій та створення спільних підприємств з партнерами по євро регіону* тощо (див. табл. 4.2.–4.4).

Так, за результатами співпраці областей України в рамках євро регіонів спостерігаються позитивні тенденції в розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності.

За 2002 рік обсяги товарообігу підприємств Волинської області з Республікою Польща склали 42,8 млн. дол. США (10% від зовнішньоторгівельного обороту області). Двосторонній оборот з Республікою Білорусь за цей період склав 11,3 млн. дол. США та супроводжувався збільшенням експортних поставок до сусідньої держави на 12,3%.

Обсяги зовнішнього товарообігу за 2003 рік зросли на 44% у порівнянні з минулим роком і склали 678,0 млн. дол. США.

Тенденція зростання обсягу торгівлі спостерігається і у 2004 році. Це великою мірою стало можливим завдяки ефективному використанню потенціалу співпраці в рамках євро регіону "Буг" з Польщею, Білорусією та Словаччиною, питома вага яких у загальному обсязі товарообігу у області становить відповідно – 7,2, 2,4 та 1,4 відсотків.

В області зареєстровано 266 спільних підприємств, з яких співзасновниками 114 є юридичні та фізичні особи Польщі (42,9%), 8-Словаччини (3%), 3 – Угорщини (1,1%).

У 2004 році в економіку підприємств області інвестовано 32,88 млн.дол.США, у тому числі прямих іноземних інвестицій на суму 29,95 млн.дол.США. Майже 75% капіталовкладень спрямовано інвесторами на модернізацію та впровадження нових технологій виробництва вантажних автомобілів і автобусів та створення робочих місць ВАТ "ЛуАЗ", 25% – на розвиток підприємств малого та середнього бізнесу.

Обсяг зовнішньоторгівельного обороту Одеської області у 2002 році з Румунією склав 27,3 млн. дол. США, що на 33,1% перевищує рівень 2001 року завдяки збільшенню вдвічі загального обсягу експорту у порівнянні з 2001 роком (22,1 млн. дол. США). Більше половини експорту становлять товари. Такі тенденції збереглися у 2003 році – обсяги зросли на 81,1% у порівнянні з 2002 роком і склали 49,5 млн. дол. США, при збільшенні обсягів експорту за відповідний період на 95,1% та імпорту – на 20,9%.

Стабільний характер торгівлі підприємств області з Румунією забезпечується також тим, що починаючи з 2000 року, значно активізувалися стосунки області з прикордонними регіонами Румунії, які входять до складу євро регіону "Нижній Дунай" (Тульча, Бреїла, Галац). Більш ніж 90% товарообігу області з Румунією припадає на підприємства цих повітів (за виключенням поставок нафтопродуктів).

Проте, станом на 01.03.2004 року на території області зареєстровано лише 1 підприємство за участю румунських партнерів, загальний обсяг зареєстрованих інвестицій в яке становить 47,5 тис. дол. США.

Зовнішньоторгівельний оборот Одеської області з Республікою Молдова за минулий рік склав 97,9 млн. дол. США, що на чверть перевищує рівень 2001 року, також за рахунок збільшення експорту.

На 2004 рік у Одеській області створено понад 80 підприємств за участю партнерів Молдови, якими інвестовано 19,3 млн. дол. США.

Зовнішньоторговий оборот Івано-Франківської області за 2002 рік становив 182780,9 тис. дол. США, що на 27,2% більше ніж у 2001 році. Ріст забезпечено також за рахунок збільшення експорту продукції у країни – учасниці "Карпатського Єврорегіону" (з Угорщиною – на 15%, з Республікою Польща – на 13%, з Румунією – на 41,6% та майже на 70% із Словаччиною).

Зовнішньо-торгівельний оборот Івано-Франківської області з країнами Карпатського єврорегіону за 2003 рік зріс більш ніж у 1,8 раза у порівнянні з 2002 роком і склав 343,8 млн. дол. США, а країнами, які входять до складу єврорегіону "Верхній Прут" – майже у три рази і склав 140,9 млн. дол. США. Зберігається тенденція зростання обсягу товарообігу з країнами-учасниками єврорегіонів і у 2004 році.

Із 96,0 млн.дол.США загального обсягу залучених в економіку області прямих іноземних інвестицій 18,6% вкладено нерезидентами з країн єврорегіону "Верхній Прут" та Карпатського Єврорегіону. У 1 півріччі 2004 року зазначена частка збільшилася до 23,7%.

У Львівській області спостерігається стала тенденція до збільшення загального торговельного обороту області з країнами-членами Карпатського єврорегіону. Найбільш активно зовнішня торгівля ведеться з Польщею та Словаччиною.

За 2002 року зовнішньо-торгівельний оборот підприємств Львівської області з Польщею склав 148,8 млн. дол. США, що становить 7,4% від загального обсягу обороту, в тому числі експорт – 44,9 млн. дол. США, імпорт – 103,4 млн. дол. США.

Із Словаччиною за 2002 рік зовнішньоторговельний оборот підприємств області склав 35,4 млн. дол. США (2,5% від загального обсягу обороту), в тому числі експорт – 28,7 млн. дол. США, імпорт – 6,7 млн. дол. США.

У 2003 році торгівля з Польщею збільшилася на 28% (частка Польщі у зовнішньому товарообігу області становить 5,5%), з Румунією – на 42% та з Угорщиною – на 46%, але частка останніх двох країн у загальному товарообігу області є не значною і становить лише відповідно 0,1 та 0,9 відсотків. У 1 півріччі 2004 року зовнішній товарообіг з Польщею зріс на 5,0% у порівнянні з відповідним періодом минулого року і склав 4,4 млн. дол. США. У

2,3 рази за відповідний період збільшився обсяг товарообігу з Угорщиною.

На території області зареєстровано 343 підприємств, утворених спільно з польськими партнерами, від яких надійшло за 2003 рік майже 33% капіталовкладень від загального обсягу інвестицій в економіку області. У 1 півріччі цього року залучено 4,5 млн. дол. США польських інвестицій, що складає 15,1% від загального обсягу іноземного капіталу.

За участю угорського капіталу в області зареєстровано 25 спільних підприємств з інвестиціями на суму 37,6 млн. дол. США. У 2003 році угорськими компаніями розпочато реалізацію одного з найбільших інвестиційних проектів області – ЗАТ "Львівський автомобільний завод"(обсяг інвестицій складає 30,6 млн. дол. США).

Протягом останніх років стабільно збільшуються обсяги зовнішньої торгівлі Закарпатської області з сусідніми країнами (Угорщина Словаччина, Польща та Румунія), які складають більше як четверту частину в загальному обсязі обороту області. Приріст обсягів товарообігу у 2003 році у порівнянні з минулим роком відповідно становив 33,3; 63,7; 17,2; та 36,3 відсотків. За попередніми розрахунками спостерігається збільшення товарообігу Закарпатської області із країнами-сусідами і в 1 півріччі 2004 року на 20,4%.

В Закарпатській області функціонує 231 підприємство, створених за участю іноземного капіталу країн, які входять до складу Карпатського єврорегіону, що становить майже 50% від загальної кількості спільних підприємств області. Лише протягом першого півріччя поточного року Угорщиною, Словаччиною та Польщею інвестовано 38,6 млн. дол. США в економіку підприємств області, що складає 19,8% від загального обсягу залучених по області інвестицій.

Протягом останніх років спостерігається активізація зовнішньоторгівельного обороту Чернівецької області з Республікою Молдова, який у 2002 році склав 5,2 млн. дол. США. Експорт продукції за рік склав 4,9 млн. дол., а імпорт 0,3 млн. дол., що відповідно у 1,7 та 1,3 рази більше у порівнянні з 2001 роком. Проте, у минулому році обсяги торгівлі з Молдовою зменшилися в 1,3 рази у порівнянні з 2002 роком і склали 3,9 млн. дол. США (при цьому експорт зменшився у 1,6, а імпорт зріс у 2,7 рази. Зовнішньоторговельний оборот області з Румунією у 2002 році зріс у порівнянні з 2001 роком

в 1,3 рази і склав 2938,5 тис. дол. США, а у 2003 році зріс у 1,2 рази і склав 3,4 млн. дол. США

У 1 півріччі 2004 року обсяги торгівлі області з Молдовою у порівнянні з відповідним періодом минулого року збільшилися на 39,6%, а з Румунією – більш ніж у 1,5 рази. В області зареєстровано 21 спільне з молдовськими партнерами підприємство, але інвестиції в них є незначними (1,2% від загального обсягу) і склали 259,08 тис. дол. США.

З румунськими партнерами теж зареєстровано 21 спільне підприємство. Станом на 01.07.2004 р. у підприємства області румунськими партнерами інвестовано лише 73,95 тис. дол. США, що становить 0,3% загального обсягу інвестицій у область.

Обсяги зовнішньоторговельного обороту Чернігівської області у 2003 році з країнами-учасниками євро регіону "Дніпро" у порівнянні з 2002 роком збільшилися на 33,1%, що пояснюється ростом торгівлі з Росією на 39,7% (140,8 млн. дол. США), при збільшенні експорту на 29,7% та імпорту на 83,9%. У 1 півріччі 2004 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року обсяги зовнішньоторговельного обороту зросли на 16,1% (Росія залишається найбільшим партнером Чернігівської області).

Обсяги товарного обороту області з Білоруссю за 2003 рік зменшилися на 20,5% та склали 9,7 млн. дол. США. У 1 півріччі 2004 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року обсяги зовнішньоторговельного обороту зросли на 68,2%.

Наведені дані підтверджують тезу про ефективний вплив транскордонного співробітництва на зовнішньоекономічні зв'язки прикордонних регіонів. Знання про сусіда, більш часті взаємні контакти, бізнес-зустрічі і діяльність транскордонної інфраструктури – це фактори, що впливають на збільшення товарообігу.

3. Третій напрям оцінки ефективності транскордонного співробітництва – оцінка реалізації спільних проектів у прикордонних регіонах, у тому числі за фінансовою підтримкою міжнародних фінансових організацій за програмами ТАСІС, ПАУСІ, з Карпатського Фонду, Фонду DFID (Велика Британія). Обсяги отриманої допомоги були наведені вище та у додатках Д2 та Д3.

Як відомо, фінансування проектів за програмами ЄС можливе лише за умови співфінансування приймаючої сторони, тобто у

бюджетах всіх рівнів згідно із Законом України "Про транскордонне співробітництво" повинні бути передбачені кошти для сприяння розвитку транскордонного співробітництва. Для оцінки ефективності використання цих коштів доцільно передбачити моніторинг транскордонного співробітництва та його фінансової підтримки. Цим на початку можуть займатися відповідні підрозділи регіональних та місцевих органів влади або органи, яким ці функції доручені державними органами влади (напр., євро регіони, агенції регіонального розвитку тощо).

Оцінку ефективності спільних заходів та проектів доцільно здійснювати з позицій реалізації Спільної концепції розвитку транскордонного регіону, яка є модулем відповідних Стратегій соціально-економічного розвитку суміжних територій. Якщо ж врахувати те, що ці Стратегії формуються з урахуванням державних та загальноєвропейських пріоритетів, то оцінка ефективності транскордонного співробітництва буде здійснюватися і з цих позицій. Тобто, критерієм ефективності транскордонного співробітництва можуть стати прогностичні показники Стратегії соціально-економічного розвитку прикордонної території. До таких показників можна віднести показники регіональної ефективності заходів (проектів), наприклад: кількість створених робочих місць, підвищення рівня зайнятості, збільшення обсягів залучення інвестицій, кількість нових об'єктів соціальної інфраструктури, впровадження нових технологій у освітній, медичній сферах, зокрема медичне страхування тощо. Щодо медичного страхування, розвиток транскордонного співробітництва сприяє розповсюдженню дії територіального медичного страхування на суміжні території, тобто відпрацьовані механізми взаємозаліку коштів за медичними страховками у транскордонному регіоні, що також може бути оцінкою ефективності транскордонного співробітництва.

Ефективність ТКС може бути оцінена через *підвищення екологічної безпеки* та реалізацію заходів щодо охорони довкілля (такі проекти реалізуються у всіх євро регіонах і в подальшому будуть залишатися пріоритетними), розвиток туристичної діяльності, збільшення контактів між бізнесменами, науковцями, молоді та студентів, культурних обмінів тощо. Всі ці контакти опосередковано впливають на підвищення якості життя мешканців прикордонного регіону, про що свідчить досвід західних областей України.

Ефективність транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів можна оцінити також з огляду на *розвиток комунікаційної та прикордонної інфраструктури*. Однією з визначальних цілей транскордонного співробітництва є розвиток туризму, про що не одноразово підкреслювалося в конвенціях, Європейській Хартії прикордонних та транскордонних регіонів, міжрегіональних та транскордонних угодах, регламентуючих документах єврорегіонів та в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. При комісії європейських співтовариств в Брюсселі створений спеціальний відділ, який займається питаннями прикордонного туризму, розвиток поїздок на базі комплексного обслуговування, регіонального розвитку туризму, транспортних тарифів, охорони здоров'я, оподаткування, а також вивчення суспільно-політичної ролі туризму.

Першочерговою проблемою розвитку туризму у прикордонних областях є облаштування пунктів перепуску через кордон. Для України це ще занадто складна проблема, пов'язана більше з менталітетом. Сьогодні в Україні немає жодної туристичної стежки з сусідніми державами. Єдиний піший перехід в Шегині на українсько-польському кордоні облаштований так, що доступ на автомобільний митний перехід закритий повністю (значить немає доступу до сервісної інфраструктури на митному переході) і працює лише 12 годин, з 8 год. ранку до 20 год. вечора, що обмежує можливості туриста. Піший перехід користується великим попитом, тому що при одноденних поїздках вигідно залишити машину коло кордону, перейти пішки, де людину можуть зустріти з машиною і є рух маршрутних таксі, що значно економить час та гроші. Наприклад, тільки "зелена карта" коштує понад 100 грн. Не зручним є обмеження в часі до 20 год., наприклад, не дає змогу використати можливість поїздки до Львівського оперного театру, про що не однократно піднімають питання польські туристи. В той же час інші країни ефективно використовують туристичні стежки для розвитку прикордонного туризму.

Для прикладу, розглянемо наявність пунктів перепуску через кордони між Чехією та Німеччиною [99] і Чехією та Польщею [149] до їх вступу до ЄС. Чехія межує з чотирма державами: на південному сході протягом 265 км зі Словаччиною, на півдні з Австрією (466 км), на півночі – з Польщею (762 км), на заході – з Німеччиною (810 км).

Між Чехією та Німеччиною діють 82 пункти перепуску, з них: 39 пунктів перепуску для автомобільного та залізничного транспорту, в т.ч. 12 – регіональних (38 – працюють цілодобово) і 43 – туристичні стежини. Таким чином, кожен не повні 10 км є перехід через кордон.

Туристичні стежини діють вдень, влітку з 6.00-22.00 год., взимку з 8.00 до 18.00 або 20.00 і ним можуть користуватися туристи, крім чехів і німців, і всі люди, що проживають у країнах – членах ЄС. Підписана Угода між урядами Чехії і Німеччини "Про перехід кордону на туристичних стежках і в туристичних зонах і про перетин державного кордону в особливих випадках" від 3 листопада 1994 року. Через невеликі міста є 6-8 туристичних стежин (через м. Хеб – 7, м.Дечин – 8,).

Туристичні стежини відкриті для пішого переходу, на велосипедах в т. ч. з електродвигунами, на лижах, конях верхи та на бичках, інвалідних колясках.

Між Чехією і Польщею кожен 9 км є пункт перепуску через кордон. Всього їх 84, з них – 27 міжнародні, 37 – регіональні, 20 – туристичні стежки. Правила переходу майже такі самі, лише розширений допуск громадянам більшої кількості країн, в т.ч. Естонії, Литви, Латвії, Канади, Японії, Ісландії і інших. Угода між Урядами Чеської Республіки та Польщі про режим прикордонних регіонів підписана 17.01.1995р. Подібна ситуація на кордоні з Австрією та Словаччиною, тобто для чехів і їх гостей створені всі умови для спокійного перетину кордону.

Як відомо, кожний турист при перебуванні у країні витрачає від 20-40 євро (харчування, послуги прокату, сувеніри, різні атракціони тощо). Таким чином, є пряма залежність обсягів валютних надходжень у прикордонний регіон від кількості туристів, а значить розвиток туристичної інфраструктури, малого бізнесу, підвищення рівня зайнятості, а в кінцевому підсумку – якості життя мешканців прикордоння. Так, за даними польсько-словацького єврорегіону "Татри", де на 517 км існує шість міжнародних пунктів перепуску та понад 20 місцевого значення та туристичних стежок було майже повністю ліквідоване безробіття за рахунок розвитку прикордонного туризму [242].

Поглиблення транскордонного співробітництва, зокрема єврорегіонів сприяє розвитку прикордонного туризму, розбудові туристичної інфраструктури, у тому числі за рахунок фінансової допомоги за ініціативами ЄС (див. розділ 3.2). Тому, можна зробити

висновок, що наявність прикордонної інфраструктури є ефектом транскордонного співробітництва, як вірне і зворотне твердження – збільшення кількості пунктів перепуску сприяє поглибленню транскордонного співробітництва.

У таблиці 4.5. подані наші пропозиції щодо можливої кількісної оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Як вже говорилося, оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямої оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні. Перед нами не стояло завдання пошуку показників якості життя, тому ми скористалися інтегральною оцінкою, запропонованою Бандуром С.І. [7, С. 98-15].

Таблиця 4.5

Оцінка ефективності транскордонного співробітництва і діяльності єврорегіонів

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
1. Оцінка прикордонної торгівлі	Обсяги прикордонної торгівлі	Питома вага прикордонної торгівлі у ЗТО держави
	Структура прикордонної торгівлі	Співвідношення між обсягами торгівлі продуктами харчування, промисловими товарами та обсягом наданих послуг
2. Зовнішня торгівля	Обсяги експорту області у сусідню державу (регіон)	Питома вага експорту у сусідню державу у загальному ЗТО області
	Обсяги імпорту області із сусідньої держави (регіону)	Питома вага імпорту із сусідньої держави у загальному ЗТО області
	Динаміка зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	Різниця обсягів експорту/імпорту із сусідньою державою останнього року з минулим роком, та за 5-й період
	Темпи зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	Відсотки зміни обсягів експорту/імпорту із сусідньою державою останнього року з минулим роком, та за 5-й період

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
	Коефіцієнт відкритості області до сусідньої держави (регіону); Порівняння коефіцієнтів товарообміну з іншими регіонами / державами	E – експорт у сусідню державу I – імпорт із сусідньої держави Q – обсяг виробництва у області Y_E – коефіцієнт експорту Y_I – коефіцієнт імпорту Y_{E+I} – коефіцієнт товарообміну Тоді: $Y_E = E / Q$; $Y_I = I / Q$; $Y_{E+I} = (E+I) / Q$
та інвестиції	Інвестиції області у сусідню державу (регіон)	Обсяги інвестицій області у сусідню державу (регіон)
		Питома вага інвестицій області у сусідню державу (регіон) у загальному обсязі
	Динаміка зміни інвестицій області у сусідню державу (регіон)	Різниця обсягів інвестицій у сусідню державу на початок року з минулим роком, та за 5-й період
	Інвестиції у область із сусідньої держави (регіону)	Обсяги інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)
		Питома вага інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)
	Динаміка зміни інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)	Різниця обсягів інвестицій із сусідньої держави на початок року з минулим роком, та за 5-й період
	Кількість спільних підприємств з партнерами сусідніх держав (чи учасниками єврорегіонів)	Питома вага обсягів виробництва товарів/послуг у загальному обсягу виробництва
	Питома вага кількості СП із сусідньою державою/ регіоном у загальній кількості СП	
3. Заходи (проекти)	Кількість реалізованих спільних заходів (проектів)	
	Обсяги фінансування спільних заходів (проектів)	Питома вага обсягів фінансової допомоги у бюджеті області
	Регіональна ефективність заходів (проектів): створено робочих місць, підвищення зайнятості, залучено інвестицій, кількість нових об'єктів тощо	
4. Розвиток прикордонної інфраструктури	Кількість пунктів перепуску через кордон і їх статус та пропускна здатність	Кількість пунктів перепуску на ділянці кордону; середня відстань між пунктами перепуску
		Фактичний обсяг потоку через пункт перепуску до запланованого
	Час очікування та обслуговування на кордоні	
	Забезпеченість під'їзними шляхами	

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
	Наявність прикордонної інфраструктури (митниці, автопорти, склади, розвантажувальні станції, придорожня інфраструктура тощо)	
	Забезпеченість перевезень вантажів та людей у прикордонному регіоні: фірми перевізників, залізниця, рейсові автобуси, повітряне та водне сполучення тощо	
5. Показники якості життя	Інтегральний показник якості життя	G- інтегральний показник рівня якості життя λ_i – часка дисперсії i-го фактору Φ_i – значення i – го фактору $G = \sum \lambda_i \Phi_i$

Доцільно зазначити, що транскордонне співробітництво стосується всіх сфер життєдіяльності населення, а у формі єврорегіонів при їх відповідній організації – може внести суттєвий вклад у підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Висновки до розділу

1. Для обґрунтування управлінських рішень та для ефективної координації дій з метою визначення та подальшого вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні необхідно проводити дослідження не лише прикордонних територій, а й транскордонного регіону як специфічного територіального утворення.

2. Запропонована методологічна схема дослідження транскордонного регіону базується на закономірностях його формування та розвитку, а також враховує специфічні аспекти функціонування суб'єктів господарювання, розміщених по обидві сторони кордону, а при необхідності – створення єврорегіону.

3. Дослідження транскордонного регіону вимагає формування транскордонної статистики, яка складається з національних статистичних даних суміжних прикордонних територій і яка є порівняльною, передусім у соціальній сфері.

4. Оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги

фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямой оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні.